

Bogumił Gasek

Uniwersytet Wrocławski

POLSKO-ROSYJSKA LEKSYKOLOGRAFIA PAR PRZEKŁADOWYCH: STAN AKTUALNY I PERSPEKTYWY

Polish-Russian lexicography of “translation pairs”: present situation and perspectives

ABSTRACT: The article discusses one of the most important and perspective research stream in Polish-Russian lexicography – so called lexicography of “translation pairs”. The results of critical analysis of Polish-Russian dictionary of “translation pairs” by Wojciech Chlebda allow as to formulate some conclusions about methods of searching and checking equivalents, constructing dictionary entries, and – perspectives of developing of this research stream.

KEYWORDS: lexicographical criticism, equivalents, Polish-Russian lexicography of “translation pairs”

W polsko-rosyjskiej leksykografii początku XXI wieku zarysował się nowy, niezwykle ciekawy nurt badawczy – uczeni skupieni wokół profesora Wojciecha Chlebdy zaczęli tworzyć dwujęzyczne słowniki frazematyczne. Efektem pracy zespołu o zmieniającym się składzie była seria dzieł leksykograficznych pod wspólną nazwą *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Pierwszy zeszyt¹ ujrzał światło dzienne w 2006 roku, następnie ukazywały się kolejne, aż do siódmego², przy czym w 2014 wydano tom zbiorczy, opracowany na podstawie materiału pięciu pierwszych zeszytów, dodatkowo uzupełnionego nowymi propozycjami – nadając mu tytuł *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych (PRSP)*³. Opracowywaniu

¹ W. Chlebda, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, Opole 2006, zeszyt 1.

² W. Chlebda, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 2–7, Opole 2007–14.

³ *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy idiomatikonu polsko-rosyjskiego (z. 1–5)*, pod red. W. Chlebdy, Opole 2014.

słowników towarzyszyły wypowiedzi teoretyczne głównego redaktora⁴ oraz niektórych współautorów publikowane w postaci oddzielnych artykułów⁵, publikacji tematycznych⁶ oraz przedmów umieszczanych w poszczególnych zeszytach serii *Idiomatykonu*⁷. Widoczna była również ewolucja terminologiczna od idiomu⁸ poprzez frazem⁹ do re produktu¹⁰.

Reprodukt, jako jeden z podstawowych budulców wypowiedzi, rzeczywiście powinny znajdować się w centrum zainteresowania glottodydaktyki, translatoryki i leksykografii. Dlatego też uważam dany nurt polskiej leksykografii rusycystycznej za jeden z najważniejszych i najbardziej perspektywicznych. Wydaje mi się, że pozytywny wpływ na jego rozwój może mieć praca analityczna utrzymana

⁴ Zob. np. W. Chlebda, *O pracach opolskiego zespołu leksykograficznego. Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski i jego obudowa*, [w:] *Frazeologia a przekład*, red. W. Chlebda, Opole 2014, s. 439–447.

⁵ Zob. np. D. Borysowski, *Z problemów ustalania par przekładowych w oparciu o dwutekst*, [w:] *Frazeologia a przekład*, red. W. Chlebda, Opole 2014, s. 141–148.

⁶ Sami autorzy określają je mianem granatowej serii. Dotychczas ukazały się trzy publikacje: *Na tropach re produktów. W poszukiwaniu wielowrazowych jednostek języka*, red. W. Chlebda, Opole 2010; *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole 2011; *Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*, red. W. Chlebda, Opole 2013; zapowiadana jest już czwarta – zob. informację w: W. Chlebda, *W sukurs magistrantom. Mały pomocnik leksykograficzny*, [w:] *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, red. idem, z. 7, Opole 2014, s. 7.

⁷ Były to m.in. W. Chlebda, *Idiomatykon na półmetku: wprowadzenie do zeszytu trzeciego*, [w:] idem, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, Opole 2008, z. 3, s. 7–19; W. Chlebda, *Języki w turystyce i jednostki języków branżowych*, [w:] *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, red. idem, Opole 2013, t. zeszyt 6, s. 9–26; W. Chlebda, *Europa na językach. Wprowadzenie do zeszytu 5*, [w:] idem, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 5, Opole 2010, s. 7–15.

⁸ Wcześniej od *Idiomatykonu* wydano słownik *Idiomy polsko-rosyjskie*, w którego przygotowaniu brali udział Wojciech Chlebda i Tomasz Wielg – W. Chlebda, A. Gołubiewa, J. Wawrzyńczyk, T. Wielg, *Idiomy polsko-rosyjskie. Польско-русские идиомы*, Warszawa 2003. Nawiązanie do terminu idiom pozostaje w nazwie zeszytów, a ale już nie w nazwie słownika.

⁹ We wstępie do zeszytu 4. jego autor pisał: „frazemem jest ta forma językowa, której mówiący regularnie używają dla zwerbalizowania tego, co w danej chwili chcą powiedzieć, która więc w określonej sytuacji jest zwyczajowo reprodukowana dla wyrażenia danej wiązki sensów” – W. Chlebda, *Idiomatykon 4: gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy (i parę zdań o tym, skąd przychodzimy)*, [w:] *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski. Z. 4*, red. idem, Opole 2009, s. 15.

¹⁰ „Jednostka języka wyodrębniona z tekstów sformułowanych w tym języku w rezultacie stwierdzenia jej regularnej powtarzalności w tych tekstach w funkcji werbalizatora określonego zespołu treściowego (pojęcia, sądu, intencji, emocji itp.). Reproduct może mieć jednowrazową bądź wielowrazową postać formalną i metaforyczny bądź niemetaforyczny status znaczeniowy. Termin „reproduct” używany jest w opozycji do terminu „produkt językowy”, oznaczającego proces i efekt konfigurowania re produktów (jednowrazowych i wielowrazowych) w akcie tworzenia wypowiedzi – W. Chlebda, *Reproduct*, [w:] *Na tropach re produktów. W poszukiwaniu wielowrazowych jednostek języka*, red. W. Chlebda, Opole 2010, s. 14.

w konwencji „konstruktywnej krytyki leksykograficznej”¹¹, zwłaszcza jeśli będzie dokonywana przez osoby spoza zespołu autorskiego.

Za przykład bardzo wartościowej pracy analityczno-krytycznej uważam artykuł Tamary Milutinej¹² poświęcony wzmiankowanemu słownikowi *Idiomy polsko-rosyjskie*. Zasadnicza część uwag autorki dotyczy rzeczywistego funkcjonowania ekwiwalentów słownikowych we współczesnym języku rosyjskim. Nieco inny charakter ma obszerny artykuł Piotra Wierzchońa opublikowany w dziale recenzji czasopisma *Język. Komunikacja. Informacja*¹³. Autor z wielkim entuzjazmem i uznaniem wyraża się o nowym kierunku leksykograficznym, formułując bardzo śmiały pogląd:

jesteśmy świadkami powstawania jednego z najciekawszych wydarzeń w historii leksykografii polskiej – licząc od początku piśmiennictwa w języku polskim do dziś, także – na równi z wyrazami aktywności J. Wawrzyńczyka – w leksykografii przekładowej polsko-rosyjskiej¹⁴.

Jednak w swojej wypowiedzi nie omawia on żadnych niedociągnięć *Idiomykonu* i nie poddaje w wątpliwość jakichkolwiek przyjętych w słowniku rozwiązań¹⁵.

¹¹ Wojciech Chlebda pisze o „pracach należących do nurtu konstruktywnej krytyki leksykograficznej, zainicjowanego przez Jana Wawrzyńczyka” – W. Chlebda, *Ekwiwalencja i ekwiwalenty: między słownikiem a tekstami*, [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. idem, Opole 2011, s. 40, przypis 34. Do najważniejszych publikacji, wpisujących się w dany nurt, a traktujących głównie o SMGM i SH oraz ISB zaliczyłbym m.in. H. Bartwicka, *Krytycznie o sposobie prezentacji leksyki potocznej w Wielkim słowniku polsko-rosyjskim*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, pod red. A. Bogusławskiego i J. Mędelskiej, Warszawa 1997, s. 127–145; H. Bartwicka, J. Mędelska, J. Wawrzyńczyk, *Głosy do Wielkiego słownika polsko-rosyjskiego Dymitra Hessena i Ryszarda Stypuły*, Bydgoszcz 1983; J. Wawrzyńczyk, *O tłumaczeniu przymiotników w Wielkim słowniku polsko-rosyjskim*, „Przegląd Rusycystyczny”, 1983, nr 2, s. 37–44; J. Wawrzyńczyk, *O tłumaczeniu przymiotników w Wielkim słowniku polsko-rosyjskim*, „Przegląd Rusycystyczny”, 1983, nr 2, s. 37–44; J. Wawrzyńczyk, *Aktualne problemy leksykografii polsko-rosyjskiej (Część I)*, „Przegląd Rusycystyczny”, 1984, nr 3, s. 83–97; J. Wawrzyńczyk, *Aktualne problemy leksykografii polsko-rosyjskiej (Część II)*, „Przegląd Rusycystyczny”, 1984, nr 4, s. 5–14; J. Wawrzyńczyk, *Język rosyjski w słownikach polsko-rosyjskich powojennego czterdziestolecia*, [w:] *Z aktualnych studiów rusycystycznych. Językoznawstwo i glottodydaktyka*, Olsztyn 1987, s. 163–171; J. Wawrzyńczyk, *O rozwoju leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Przegląd Rusycystyczny”, 1992, nr 3–4, s. 53–63; J. Wawrzyńczyk, *Wyrazy i zwroty związane z życiem religijnym w „wielkiej” leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Acta Polono-Ruthenica”, 1997, t. II, s. 315–322.

¹² Т.А. Милютинa, *О некоторых трудностях поиска эквивалентов для польско-русского переводного словаря*, [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole 2011, s. 71–89.

¹³ P. Wierzchoń, <wreszcie> *Coś nowego!* [recenzja z. 3 *Idiomykonu*], *Język. Komunikacja. Informacja*, red. P. Nowak i P. Nowakowski, 2008, nr 3, s. 177–207.

¹⁴ Ibidem, s. 177.

¹⁵ Jednocześnie P. Wierzchoń formułuje ciekawy pogląd: „Otóż notowanie właśnie tych/takich jednostek [o połączeniach typu **aneks kuchenny**, **listwa przypodłogowa**, **bitwa pod Płowcami** –

Rosyjsko-polskiemu słownikowi par przekładowych poświęcona jest wydana w formie broszurki praca Jana Wawrzyńczyka *Ku rzetelnej leksykografii par przekładowych*¹⁶. Autor publikacji formułuje zalecenia dotyczące badania polsko-rosyjskich par przekładowych, wygłasza uwagi krytyczne na temat PRSPP¹⁷, polemizuje z niektórymi ocenami zawartymi w artykule Chlebda *Języki w turystyce a jednostki języków branżowych*¹⁸, ale równocześnie stwierdza: „Niemniej można z całym przekonaniem orzec, że idiomatykon wnosi znaczny wkład do tworzonego przez pokolenia leksykografów całościowego, pełnego obrazu polsko-rosyjskich relacji przekładowych, że wkład ten jest znaczący, że nie sposób go przemilczeć czy nie docenić (co nie znaczy przecież, iż nie jest potrzebna wyważona relatywizacja owego znaczenia)”¹⁹.

B.G.] jest dziś sprawą fundamentalną, sprawą wręcz priorytetową, powiedzieliby niektórzy: sprawą racji stanu. Czy zastosowaliśmy tu hiperbolę? Nie: to właśnie *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* jako jedyny na świecie oferuje tak obszerną listę wielowyznaczalnych jednostek języka polskiego. Jeszcze inną kwestią jest to, że należałoby zbadać, czy *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* ma swój odpowiednik dla jakichkolwiek innych dwu języków”. Nie kwestionując dużej wartości omawianego dzieła leksykograficznego i wielkiego znaczenia teoretycznego i praktycznego badań w zakresie frazematyki i ekwiwalencji frazematycznej, byłbym ostrożniejszy z wygłaszaniem tego typu sądów. Ograniczę się do dwóch przykładów. Wydany w 2004 roku na Białorusi raczej mało znany polskim rusycystom i nie pozbawiony wad dwutomowy *Польско-русский фразеологический словарь* zawiera cały szereg niezwykle ciekawych polsko-rosyjskich par przekładowych: **apel poległych** – торжественная перекличка павших; **popęlnić artykuł** – черкнуть / настроить статью; **masz u mnie jak w banku** – за мной не пропадёт; **dopust boży** – божье наказание, кара господня; **zimny drań** – расчётливый подлец; **nadkładać / nadłożyć drogi** – делать / сделать крюк; **placić / zapłacić frycowe** – платить (поплатиться) за неопытность; **grzechu warta** – до греха может довести; **insza inszość** – две большие разницы; **łatwa kobieta** – доступная женщина; **spieniony koń** – лошадь в мыле; **odplacić tą samą monetą** – платить, отплатить той же монетой (тем же), **vozdat' po zasługam** – К.М. Гюльмянц, *Польско-русский фразеологический словарь: Polsko-rosyjski słownik frazeologiczny*, Минск 2004. Wszystkie wymienione przykłady spełniają kryteria par przekładowych (sama autorka posługuje się terminem frazeologizm), niewątpliwie mają wielką wartość z punktu widzenia dydaktyki, jak i translatoryki, zaskakują niezwykle celnością doboru pod względem parametrów znaczeniowo-stylistycznych. Zaznaczę przy tym, że żadna z przytoczonych jednostek nie jest notowana w wydanym później PRSPP. Również cennym, choć opracowanym w kierunku rosyjski – polski, dziełkiem jest niewielki słownik Danuty Samek *Rosyjskie frazeologizmy, przysłowia i sentencje* z 2006 roku. Wymienię kilka ciekawych przykładów: **болтать, что в голову взбрeдeт** – gadać, co ślina na język przyniesie; **деньги на бочку** – pieniądze – pieniaǰze na stół; **выкладай форсе!**; **ноль внимания, килограмм презрения** – zero reakcji/kontakt; **сделать финт ушами** – wykręcić się sianem.

¹⁶ J. Wawrzyńczyk, *Ku rzetelnej leksykografii par przekładowych*, Warszawa 2015.

¹⁷ J. Wawrzyńczyk zwraca uwagę m.in. na błędy akcentuacyjne (s. 9), zastanawia się nad innymi brzmieniem tytułu (*Słownik polsko-rosyjskich par przekładowych* (s. 8, przypis 20) oraz stwierdza, że: „Biorąc pod uwagę specyficzną zawartość informacyjną stron 125–745 i ich funkcje użytkowni-cze, wolałbym (dla tych stron) nazwę w rodzaju indeksosłownik” (Ibidem).

¹⁸ W. Chlebda, *Języki w turystyce i jednostki języków branżowych*, [w:] idem, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, red. W. Chlebda, Opole 2013, z. 6, s. 9–26.

¹⁹ J. Wawrzyńczyk, *Ku rzetelnej...*, s. 8.

Celowym wydaje się przeprowadzenie bardziej usystematyzowanej analizy koncepcji leksykografii par przekładowych, połączonej z krytycznym oglądem konkretnych rozwiązań słownikowych. Za właściwy punkt wyjścia do takiej analizy uważam wzmiankowany PRSPP²⁰. Jest on podsumowaniem pewnego etapu prac, ale również odrębnym dziełem leksykograficznym, nie tylko ze względu na włączenie dodatkowych 1800 par przekładowych, ale przede wszystkim – na zmienioną koncepcję prezentacji materiału. Dużą zaletą jest zakres tematyczny słownika (znajdziemy tu takie działy jak artykuły spożywcze, ekonomia, hasła polityczne, historyzmy, medycyna, nazwy geograficzne, przysłowia, sport, moda, uczucia, filmy, komputer, potrawy, samochód i wiele innych), a naprawdę imponująco prezentuje się rozpiętość jednostek odtwarzalnych: skrzydlate słowa, tytuły dzieł literackich, filmowych i malarskich, fatyzmy, skrótowce, przysłowia, powiedzenia, idiomy, frazeologizmy, napisy i wywieszki, formuły etykiety językowej, ad-resatywy, komparatywy, toponimy, antroponimy, eponimy frazeologiczne, terminy medyczne, techniczne, sportowe, różnego rodzaju frazy używane w komunikacji codziennej, terminologizmy i inne stałe formy wysławiania się. Są to jednostki neutralne, terminologiczne, potoczne, niekiedy także należące do stylu wysokiego. Za prawdziwy strzał w dziesiątkę (zwłaszcza w porównaniu z zeszytami *Idiomatykonu*) uważam tabelkową formę prezentacji materiału z generalną zasadą powtarzania jednostki wyjściowej, aby w następnym wierszu przyporządkować jej kolejny odpowiednik²¹. Zwiększenie objętości słownika jest powielekroć rekompensowane uzyskaną w ten sposób wygodą w czytaniu, odnajdowaniu par przekładowych, jednoznacznością prezentowanego materiału, a nade wszystko uniknięciem rozterek przy określaniu wymienności poszczególnych komponentów wariantowych, granic wyrażenia odtwarzalnego itd. I jedynie w pewnej liczbie przypadków przyjęto wskazywanie wariantów wyrażenia poprzez zapis np. *кто скачал видео с* ►²² **YouTube / ютуба** *pot.* ◀ bądź dodano komponent fakultatywny, podając go w nawiasie trójkątnym ◁, np. *кадровое агентство* ◁*по подбору персонала*►²³.

²⁰ W swojej analizie odwołuję się do słowników objaśniających języka rosyjskiego i polskiego, ortofonicznych, frazeologicznych, przekładowych oraz korpusów obu języków. Dla ułatwienia lektury tu i dalej w tekście stosuję skróty, których listę zamieszczam na końcu artykułu.

²¹ Zamiast zapisu z *Idiomatykonu* (z. 4.): *rozmowa kwalifikacyjna – интервью X собеседование* w PRSPP widzimy

rozmowa kwalifikacyjna	интервью
rozmowa kwalifikacyjna	собеседование

²² Znak ◀► „określa zewnętrzne granice wymienności komponentów w jednostkach wariantowych” – W. Chlebda, *Od tematycznego frazeologicznego słownika przekładowego do alfabetycznego słownika par przekładowych*, [w:] *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy idiomatykonu polsko-rosyjskiego* (z. 1–5), red. W. Chlebda, Opole 2014, s. 58.

²³ Ten ostatni zabieg jest jak najbardziej wskazany.

Przykładem praktycznej realizacji idei leksykografii naturalnej²⁴ jest podawanie par przekładowych w formie maksymalnie zbliżonej do ich użycia w sytuacjach komunikacyjnych: w zwrotach czasownik ma postać trzeciej osoby liczby pojedynczej, a nie bezokolicznika.

Wyraźnie oddziela się graficznie *transland* i *translat*, a więc jednostki przekładowe, od informacji o ich użyciu: kwalifikatora, nawiasowych uwag zawężających, sygnałów zaimkowych *kto*, *komu*, *czegoś*, *czyj*, *coś* i innych słów naprowadzających, np. *odprawiać: kto odprawia modlitwy*. Wśród stosowanych uwag nawiasowych za świetne rozwiązanie, bo bardzo ekonomiczne i trafiające w sedno sprawy, uważam podawanie daty w przypadku oznaczenia wydarzeń i terminów historycznych, np. **bitwa narodów** [1813].

W dalszej części artykuł dokonam analizy wymienionych założeń koncepcyjnych, spróbuję pokazać, na ile autorom udało się zrealizować założone cele, wskazać możliwe rozwiązania alternatywne, a także przeprowadzić krytyczny przegląd konkretnych decyzji leksykograficznych. Za punkt wyjścia posłużą mi wybrane²⁵ pary przekładowe, zawarte w słowniku.

Sądzę, że krokiem w dobrym kierunku jest podawanie informacji o ekwiwalencji zerowej przy pomocy znaku Ø, np.

Goebbels stanu wojennego [Jerzy Urban]

Ø [Геббельс военного положения]

W ten sposób odbiorca jest informowany o braku analogicznej jednostki rosyjskiej i otrzymuje tłumaczenie dosłowne, które przy zastosowaniu operatora metajęzykowego (np. *как говорят поляки*) w pewnych kontekstach może pełnić rolę ekwiwalentu. Zastosowanie takiego znaku pozwala uświadomić odbiorcy, że w przekładzie nie zawsze można wskazać dokładny ekwiwalent, co pociąga za sobą konieczność stosowania różnorodnych transformacji. Warto dodać, że użycie znaku ekwiwalencji zerowej nakłada szczególnie obowiązek na autorów słownika – muszą oni być pewni, że w języku rosyjskim nie ma analogicznego reproduktu²⁶.

²⁴ O leksykografii naturalnej zob.: J. Wawrzyńczyk, H. Bartwicka, E. Małek, *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim. Wielki słownik polsko-rosyjski. Autokomentarze i erraty*, Warszawa 2007, s. 4.

²⁵ Ze względu na ograniczenia objętościowe prezentuję tylko niektóre przykłady, wyescerpowane w trakcie analizy słownika.

²⁶ Wydaje mi się, że w niektórych przypadkach znak ten zastosowano zbyt pochopnie, np.

AC [<ubezpieczenie> auto casco]

Ø [автокаско]
----

mimo iż w Rosji ten rodzaj ubezpieczenia nosi właśnie nazwę **автокаска** – por., np. <http://gosavtopolis.ru/kasko/> (5.11.2016). Jeśli jednak jest to świadoma próba podkreślenia, że nie ma analogicznego literowca rosyjskiego, to sposób sygnalizowania tej informacji może być mylący. Nie sądzę ponadto, żeby relacje literowiec – wyraz nie mogły mieć statusu pary przekładowej; w przekładzie

1. Adekwatność stylistyczna i równowaga pragmatyczna

Słownik według deklaracji jego autorów jest przeznaczony przede wszystkim dla Polaków²⁷. Konkretyzacja adresata usprawiedliwia oszczędne posługiwanie się kwalifikatorami stylistycznymi. Pojawiają się one bowiem tylko w przypadku asymetrii stylistycznej lub nierównowagi pragmatycznej po jednej ze stron słownika. W innych przypadkach czytelnik, odwołując się do wycucia języka ojczystego, powinien wnioskować o potoczności translatu, mając z założenia taką wiedzę o translandzie, np. **setka** [żarówka] – **сотка**. Dana metoda prezentacji materiału jest ciekawa, skłania do poszukiwania ekwiwalentów maksymalnie zbliżonych do jednostek wyjściowych pod względem semantycznym i pragmatycznym, ale w pojedynczych przypadkach jej praktyczna realizacja może budzić pewne wątpliwości. Zwróciłbym uwagę na następujące problemy:

- 1) dla nacechowanego stylistycznie translandu wskazano neutralny translata, nie podając informacji o nierównowadze stylistycznej. Porównajmy:

robić: <i>кто</i> robi kasę <i>na czym</i>	<i>кто</i> зарабатывает деньги <i>на чём</i>
---	---

Zgodnie z koncepcją słownika jednostkę wyjściową należałoby opatrzyć kwalifikatorem potoczności. Jednak właściwszym rozwiązaniem byłoby wskazanie bardziej precyzyjnego odpowiednika. Wydaje mi się, że można wziąć pod uwagę wyrażenia *кто заколачивает деньги на чём* lub nawet *заколачивает бабки на чём*.

- 2) odpowiednik został niewłaściwie dobrany pod względem charakterystyki pragmatycznej:

pijany jak bela [o kimś pijanym do nieprzytomności] ^a	пьяный в ► говно / думку / дымину / дымь ^b / жопу / лёжку / стекло / стельку ◀
pijany jak nieboskie stworzenie [o kimś pijanym do nieprzytomności]	пьяный в ► говно / думку / дымину / дымь / жопу / лёжку / стекло / стельку ◀

^a Jeśli mowa o 'pijanym do nieprzytomności', to może wystarczyłoby **пьяный в доску**? Jednakże **pijany jak bela** to również 'zataczający się'. W takim wypadku proponowałbym parę **pijany jak bela** [zatacza się] – **в состоянии нестояния**.

^b Prawdopodobnie chodzi o wyrażenie **пьяный в дым**.

dość często ustala się odpowiedniki mające różną strukturę (np. słowo – wielowyrazowiec), np. **Помылка!**[rozmowa telefoniczna] – **Вы ошцблись номером!**

²⁷ W. Chlebda, *Od tematycznego...*, s. 62.

Powyższa struktura budzi zastrzeżenia i w układzie wertykalnym i horyzontalnym. Nie jestem pewny, czy dwa różne określenia stanu upojenia alkoholowego winny mieć dokładnie takie same odpowiedniki rosyjskie, skoro jednostki wyjściowe różnią się pod względem frekwencyjności użycia (drugi transland, zapewne z racji swojej objętości, używany jest zdecydowanie rzadziej)²⁸. Po prawej stronie mamy klasyczny ciąg synonimów ze wszystkimi tego negatywnymi konsekwencjami: brakiem jakiegokolwiek informacji o zróżnicowaniu stylistycznym poszczególnych odpowiedników, sugestią, że każde spośród tych wyrażen jest ekwiwalentem re produktu wyjściowego oraz, że są one jednostkami wzajemnie zamienialnymi. Obydwa te stwierdzenia są wątpliwe: po lewej stronie widzimy określenia potoczne, a po prawej proponuje się nam również odpowiedniki wulgarne (**в говно**; **в жопу**) oraz wątpliwe ***пьяный в думку**²⁹.

3) Kwalifikatory po prawej stronie słownika

Jest zrozumiałym, że niekiedy trudno wskazać ekwiwalent dla potocyzmu – wówczas przytacza się jednostkę neutralną, a kwalifikator przy translandzie informuje o wymuszonej asymetrii stylistycznej. Jednak nie jestem do końca pewny, czy w słowniku powinna mieć miejsce relacja odwrotna – przyporządkowanie do jednostki neutralnej potocznego odpowiednika lub szerzej – nierównoważnego pod względem pragmatycznym, gdy jednocześnie notuje się relację symetrii stylistycznej. Niech za przykład posłużą 4 pary przekładowe:

hamulec postojowy	ручник <i>pot.</i>
hamulec postojowy	стояночный тормоз
hamulec ręczny	ручник <i>pot.</i>
hamulec ręczny	ручной тормоз

Terminy mają swoje dokładne odpowiedniki. Zamiast wprowadzać dwie dodatkowe, asymetryczne pod względem stylistycznym pary przekładowe, może lepiej byłoby dodać relację **ręczny** [o hamulcu] – **ручник**. Wyjściowy transland w ogóle nie jest notowany w PRSPP, chociaż spełnia kryteria formalne i należy do re produktów o wysokiej częstotliwości użycia w polszczyźnie mówionej.

²⁸ Na miejscu będzie tu też postawienie pytania o dobór translandów – z bardzo bogatego w polszczyźnie pola semantycznego pijaństwa wybrano dwa porównania, drugie spośród których jest jednostką używaną rzadko (zero wyników wyszukiwania w NKJP; wyszukiwarka google.pl odsyła przede wszystkim do tego samego fragmentu Sienkiewiczowskich „Szkieł węgłem”). Warto byłoby rozważyć wprowadzenie translandu **pijany jak świnia**.

²⁹ Nie udało mi się znaleźć ani jednego poświadczenia tekstowego danej jednostki.

- 4) Istnieje ekwiwalent dokładniejszy pod względem charakterystyki pragmatycznej, niż zaproponowany w słowniku:

dać: <i>kto dał komu po buzi</i> ^a	кто влепил ^b кому пощёчину
---	---

^a Ta para przekładowa została odnotowana w Uzupełnieniu (s. 84), ale brak jej w części zasadniczej słownika.

^b Podaję z poprawnie zaznaczonym przyciskiem wyrazowym.

Po lewej stronie mamy eufemizm, który można zastąpić *ros.* eufemizmem **дал кому по физиономии**. Zamiast tego podano ekspresywny potocyzm **влепить** w połączeniu z konkretnym rodzajem uderzenia, jakim jest **пощёчина** (‘policzek’). Tymczasem **dać po buzi** może oznaczać w zasadzie dowolny rodzaj ciosu w twarz – od delikatnego muśnięcia, aż po uderzenie pięścią³⁰.

W przypadku, gdy nie ma ekwiwalentu należącego do tego samego rejestru stylistycznego, należy poszukiwać możliwie bliskiego odpowiednika. Sądzę, że:

francuz pot.	разводной гаечный ключ
---------------------	-------------------------------

nie jest najtrafniejszą relacją przekładową ze względu na nieporęczność formalną oficjalnej, trójkomponentowej nazwy rosyjskiej. Proponowałbym:

francuz pot.	французский ключ
---------------------	-------------------------

2. Problem synonimii: odpowiedniki bliższe i dalsze

Bardzo dobrym elementem koncepcji słownika jest pokazywanie wielopunktowości ekwiwalentów – niekiedy rezydent wyjątkowy może mieć dwa-trzy odpowiedniki rosyjskie. Problemem pozostaje jednak hierarchizacja (gradacja) ekwiwalentów. Dość oczywiste jest, że w języku praktycznie nie ma synonimów absolutnych – prawie zawsze możemy wskazać określone różnice semantyczne, stylistyczne, pragmatyczne (częstotliwość i sytuacja użycia) i – jak się wydaje – wskazanie wymienionych parametrów, a przynajmniej uwzględnienie ich w celu zaprezentowania stopnia przystawalności poszczególnych translatów do translan-

³⁰ Por. np. użycie danej jednostki w poniższym kontekście: „A w niższych ligach piłkarz bywa niebezpieczny, wyrzucony z boiska może nabluzgać, **dać po buzi**, z byka poprawić, bo mu nie zależy. Dobrze wie, że Bońkiem nie będzie, ale przed kolegami może błyśnąć i stać się żywą legendą całej okolicy”. NKJP, (http://nkjp.uni.lodz.pl/ParagraphMetadata?pid=e0556479b3c10cc0346044a-407a14c0d&match_start=312&match_end=323&wynik=1#the_match) (5.11.2016).

dów, powinno leżeć w gestii autorów słownika, a nie jego odbiorców. Tymczasem znajdujemy w PRSPP podobne hasła:

wagon bez przedziałów	бескупейный вагон
wagon bez przedziałów	общий вагон
wagon bez przedziałów	плацкартный вагон ^a

^a Ten ostatni translata oznacza bardzo specyficzny, spotykany w krajach byłego ZSRR rodzaj bezprzedziałowego wagonu z kuszatkami. Wagon bez przedziałów to w świadomości Polaka raczej wagon z miejscami do siedzenia, dlatego też uważam dany ekwiwalent za zbędny. Zwracam również uwagę na to, że koleje rosyjskie oferują bilety do kilku rodzajów wagonów, wśród których jest **общий вагон** i **сидячий вагон**, nie ma natomiast **бескупейного** (por. np. https://pass.rzd.ru/timetable/public/ru?STRUCTURE_ID=735&refererVpId=1&refererPageId=704).

Z takiego zapisu wynikałoby, że translanty są wobec siebie zamiennikami. Przypomina to krytykowane w odniesieniu do słowników dwujęzycznych stosowanie po prawej stronie ciągów synonimów³¹. O ile rozmieszczenie translatów w porządku alfabetycznym jest zrozumiałe, to już translaty – moim zdaniem – tej zasadzie podlegać nie muszą. Kolejność ich podawania powinna odpowiadać trafności, o czym należy uprzedzić odbiorcę, natomiast większe różnice należy zaznaczać przy pomocy kwalifikatorów i uwag nawiasowych.

Z tego samego powodu trudno zgodzić się ze sposobem prezentacji poniższych par przekładowych:

zdrada małżeńska	адольтер [тэ] ^a
zdrada małżeńska	супружеская измена

^a Podaję z poprawnie zaznaczonym miejscem przycisku oraz dodatkową nawiasową instrukcją ortofoniczną.

Moim zdaniem leksykograf winien na pierwszym miejscu wskazać najdokładniejszy odpowiednik – pod względem semantycznym i pragmatycznym jest to **супружеская измена**, a następnie podać drugą parę³², opatrując translata właściwymi kwalifikatorami (wg SJe – *przest.*³³).

Spójrzmy na jeszcze jeden przykład prezentacji translatów.

³¹ Por., np.: J. Mędelska, *Refleksy polszczyzny północnokresowej w Wielkim słowniku rosyjsko-polskim*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski i J. Mędelska, Warszawa 1997, s. 84.

³² Dwie pary przekładowe pozostałyby zgodnie z praktyką PRSPP, moim jednak zdaniem notowanie jednostki asymetrycznej po prawej stronie słownika nie jest konieczne.

³³ Takiego leksemu nie ma w SOSz, chociaż znajdziemy tam (w hasle **измена**) przykład **супружеская измена**. Co ciekawe, SKUz podaje dane słowo bez kwalifikatora.

Trybunał Konstytucyjny	Ø [Конституционный трибунал]
Trybunał Konstytucyjny	<Польский> Конституционный трибунал
Trybunał Konstytucyjny	Конституционный суд

Ujęty w nawias kwadratowy odpowiednik jest stosowany w tekstach przekładowych – przede wszystkim funkcjonuje w tłumaczeniu konstytucji RP na język rosyjski³⁴, doczekał się oddzielnego artykułu w rosyjskojęzycznej Wikipedii³⁵, jest obecny w dyskursie naukowym³⁶ i w obiegu prasowym³⁷. Dlatego też trudno zrozumieć sugestię, że mamy do czynienia z przykładem ekwiwalencji zerowej, zwłaszcza że poniżej identyczny translatac jest już podany jako odpowiednik (z wariantowym <Польский>). Ten komponent w jakimś stopniu sugeruje różnicę w stosunku do kolejnego ekwiwalentu – **Конституционный суд**, ale nic nie stałoby na przeszkodzie, aby tę różnicę jednoznacznie wskazać. Myślę, że można rozważyć dwa rozwiązania:

Trybunał Konstytucyjny	Конституционный трибунал^a
-------------------------------	---

^a Stosuję zapis zgodny z zasadami ortografii rosyjskiej. W cytowanym przekładzie Konstytucji RP jest: **Конституционный Трибунал**.

uznając, że jest to rosyjska nazwa polskiego organu konstytucyjnego lub – zgodnie z zasadą wielokrotnie stosowaną w PRSPP, uwzględniając, że **Конституционный суд** to odpowiednik funkcjonalny (rosyjski organ o zbliżonych kompetencjach):

Trybunał Konstytucyjny	Конституционный трибунал Pol.
Trybunał Konstytucyjny	Конституционный Суд^a Ros.

^a Obecnie oficjalna nazwa tego organu brzmi: Государственный Суд Российской Федерации, <http://www.ksrf.ru/ru/Pages/default.aspx> (14.11.2016). Stąd też pisownia wielką literą w obu członach nazwy podanej w tabelce.

W przypadku niektórych translandów wieloznacznych zastosowano bardzo czytelną „informację semantyzującą” w postaci nawiasowej mikrodefinicji, np.:

przewodnik po mieście [człowiek]	экскурсовод
przewodnik po mieście [książka]	путеводитель по городу

³⁴ Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997, art. 188–197, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (7.11.2016).

³⁵ https://ru.wikipedia.org/wiki/Конституционный_трибунал_Польши (16.11.2016).

³⁶ *Иностранное конституционное право* / Под редакцией проф. В.В. Маклакова, Москва 1996, <http://fanread.ru/book/6363183/?page=80> [dokument elektroniczny].

³⁷ Zob., np. <https://legal.report/author-16/konstitucionnyj-krizis-v-polshe-uroki-dlya-ks-rf> (8.11.2016).

Wydaje się jednak, że ten zabieg mógłby być częściej stosowany w słowniku. Poniższa para przekładowa:

wczasy pod gruszą	отдых под грушей
--------------------------	-------------------------

może wywołać rozterki interpretacyjne, gdyż *transland* ma dwa różne znaczenia: 1. ‘wczasy agroturystyczne’, 2. ‘świadczenie ze strony pracodawcy na opłacenie wypoczynku przez pracownika’. Rosyjski frazem obsługuje tylko pierwsze znaczenie, odnotowane w innej parze słownikowej **wczasy agroturystyczne – агротуристический отдых**. Brak informacji semantycznej rodzi wątpliwości – użytkownik słownika może zapytać: czy w Rosji o formie wsparcia finansowego pracowników również mówi się **отдых под грушей**, czy to znaczenie zostało po prostu pominięte?

3. Ekwiwalencja

Kwestią jeszcze istotniejszą od sposobu prezentacji materiału jest precyzyjny dobór ekwiwalentów. Wskazanie odpowiednika, który ma to samo znaczenie i jest maksymalnie zbliżony pod względem charakterystyki pragmatycznej (rejestr stylistyczny, częstotliwość i typowy kontekst użycia) redukuje do minimum konieczność stosowania dodatkowych wskazówek dla odbiorcy – uwag nawiasowych i kwalifikatorów. Poniżej prezentuję analizę przypadków, gdy nadmienione wymogi nie zostały spełnione.

marne pieniądze	дурные деньги
------------------------	----------------------

Jeśli **marne pieniądze**, to tyle co ‘kiepskie, niewielkie pieniądze’, to w danym przypadku nie mamy do czynienia z poprawną relacją przekładową, gdyż rosyjski reproduct oznacza ‘łatwe pieniądze; uzyskane bez wysiłku lub nieuczciwie’³⁸.

W punkcie 2. już wskazywałem, że stopniowanie trafności ekwiwalentów powinno zostać przeprowadzone przez autorów opracowania. Tymczasem poniżej widzimy dwa różne tłumaczenia zaprezentowane w kolejności alfabetycznej.

Rzeczpospolita Polska	Польская Республика
Rzeczpospolita Polska	Республика Польша

³⁸ Według SKuz **дурные деньги** to pieniądze ‘легко доставшиеся, заработанные нечестным путём’.

Transland to oficjalna nazwa urzędowa Polski. Jej rosyjskim odpowiednikiem jest **Республика Польша**, na co wskazuje lektura oficjalnego tłumaczenia Konstytucji RP na język rosyjski³⁹, nazwa naszego kraju podawana na stronie internetowej Ambasady RP w Moskwie⁴⁰, treść rosyjskich wersji umów zawieranych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską⁴¹, wypowiedzi na posiedzeniach Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych⁴² oraz informacje w wydawnictwach encyklopedycznych⁴³. Frazem **Польская Республика** może co najwyżej funkcjonować w obiegu medialnym, ale nie znajdują uzasadnienia dla stosowania relacji nazwa oficjalna – określenie nieoficjalne, niepoprawne. Ponieważ jednak reproduct **Польская Республика** niekiedy jest używany w testach rosyjskojęzycznych jako odpowiednik *pol.* II RP⁴⁴, moim zdaniem można rozważyć wprowadzenie do słownika poniższych par przekładowych:

Rzeczpospolita Polska	Республика Польша
II Rzeczpospolita Polska [1918–1939]	<Вторая> Польская Республика
II Rzeczpospolita Polska [1918–1939]	Вторая Речь Посполита

Wątpliwości budzi również poniższa para przekładowa:

kara aresztu	заключение под стражу
---------------------	------------------------------

Заключение под стражу nie jest w rosyjskim prawodawstwie karą, ale środkiem zapobiegawczym (мера пресечения)⁴⁵, zdefiniowanym w *Kodeksie postępowania*

³⁹ *Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997*, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (5.11.2016).

⁴⁰ *Посольство Республики Польша в Москве*, http://moskwa.msz.gov.pl/ru/p/moskwa_ru_a_ru/ (7.11.2016).

⁴¹ Na stronie internetowej MSZ Rosji dostępne są teksty umów zawieranych przez obydwa państwa. We wszystkich stosowana jest nazwa **Республика Польша**: http://archive.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/ (5.11.2016).

⁴² Przytaczam fragment protokołu z posiedzenia Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 23 kwietnia 2014 roku: „Ponadto zauważono, że nazwy stosowane w innych językach (egzonymy) nie muszą być wiernym tłumaczeniem nazwy oryginalnej, stąd np. angielska nazwa Polski to Republic of Poland, a nie Polish Republic, a rosyjska to Республика Польша, a nie Польская Республика” – http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/protokol_ksng/protokol_ksng-84_posiedzenie.pdf, s. 6 (6.11.2016).

⁴³ *Большой энциклопедический словарь*, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/239598> (5.11.2016).

⁴⁴ *Википедия. Свободная энциклопедия*, [https://ru.wikipedia.org/wiki/Польская_Республика_\(1918–1939\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Польская_Республика_(1918–1939)) (7.11.2016). Tam też **Вторая Польская Республика**, **Вторая Речь Посполита**.

⁴⁵ *Уголовно-процессуальный кодекс РФ*, ст. 98, Меры пресечения <http://upkodeksrf.ru/ch-1/rzd-4/gl-13/st-98-upk-rf>.

*karnego FR*⁴⁶. Z kolei w Polsce **kara aresztu** występuje w Kodeksie wykroczeń⁴⁷. Wydaje mi się, że w tego typu przypadkach przed rozterkami interpretacyjnymi i niewłaściwym użyciem danej jednostki odbiorcą powinny uchronić uwagi nawiasowe. Proponowałbym następujący kształt danego hasła:

kara aresztu [<i>kodeks wykroczeń</i>]	административный арест
---	-------------------------------

Na podobnej zasadzie trudno zgodzić się z poprawnością relacji przekładowej:

tymczasowe aresztowanie	временный арест
--------------------------------	------------------------

Tymczasowe aresztowanie to środek zapobiegawczy⁴⁸, któremu w rosyjskim Kodeksie postępowania karnego odpowiada **заключение под стражу**.

tymczasowe aresztowanie [<i>środek zapobiegawczy</i>]	заклучение под стражу
--	------------------------------

W słowniku znajdziemy następujące dwie pary przekładowe, spośród których druga jest co najmniej wątpliwa:

białe małżeństwo	белый брак
białe małżeństwo	брак для вида pot.

Białe małżeństwo to związek, w którym nie dochodzi do współżycia seksualnego, co może być świadomym wyborem małżonków⁴⁹. Natomiast **брак для вида** jest potocznym określeniem fikcyjnego małżeństwa – zawartego jedynie w celu realizacji jakiś konkretnych celów (legalizacja pobytu za granicą, otrzymanie obywatelstwa, meldunku w stolicy, zmiany statusu społecznego itp.). Moim zdaniem należałoby usunąć drugą parę przekładową, natomiast warto uzupełnić słownik o inne jednostki:

fikcyjne małżeństwo	фиктивный брак
papierowe małżeństwo	брак для вида pot.

⁴⁶ Ibidem, art. 108.

⁴⁷ „Kara aresztu trwa najkrócej 5, najdłużej 30 dni; wymierza się ją w dniach” – *Kodeks wykroczeń*, art. 19, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19710120114> (18.11.2016).

⁴⁸ Fragment artykułu 258 § 1 *Kodeksu postępowania karnego RP* brzmi: „Tymczasowe aresztowanie i pozostałe środki zapobiegawcze można stosować, jeżeli (...)”, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego* <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555> (27.10.2016).

⁴⁹ **białe małżeństwo** – „małżeństwo, w którym mąż i żona nie współżycją ze sobą seksualnie” (SJP).

Niedokładności można odnotować także w poniższej relacji przekładowej:

dr hab. [doktor habilitowany]	д-р [доктор <i>каких</i> наук]
--------------------------------------	---------------------------------------

Wprowadzenie do słownika niektórych skrótowców uważam za właściwe posunięcie. Tak też oceniam ustalanie (tam, gdzie to jest możliwe) relacji przekładowej „skrótowiec na skrótowiec”. Powyżej widzimy taką próbę, przy czym *translat* jest odpowiednikiem funkcjonalnym, co należałoby zaznaczyć poprzez stosowany w innych miejscach kwalifikator *Ros.* Uświadomiłoby to odbiorcy zawężony zakres użycia danej jednostki. Z kolei poniższa para jest moim zdaniem skonstruowana wadliwie:

doktor habilitowany	доктор наук
----------------------------	--------------------

Tu już konieczne byłoby zróżnicowanie *translatów* – na pierwszym miejscu ekwiwalent kalkowany (stosowany przez tłumaczy przysięgłych⁵⁰, ale spotykany też w tekstach pierwotnie pisanych w języku rosyjskim, a dotyczących Litwy⁵¹, Mołdawii, Estonii, gdzie istnieje procedura habilitacji⁵², a do 2001 roku – również Łotwy⁵³): **хабилитированный доктор** <наук>/**габилитированный доктор** <наук>. Natomiast *translat* **доктор наук** należy oznaczyć kwalifikatorem *Ros.*, sugerując czytelnikowi jego ograniczone użycie. Można byłoby je wyrazić uwagą nawiasową [tłumaczenie tekstów nieoficjal., prasowych itp.]⁵⁴.

⁵⁰ Przytoczę fragment paragrafu 39 Kodeksu tłumacza przysięgłego: „W tłumaczeniu dokumentów dotyczących wykształcenia należy zachowywać zasady opracowane przez Komisję Europejską, Radę Europejską, Radę Europy i UNESCO/CEPES, które nakazują przytaczać tytuły zawodowe, stopnie naukowe, nazwy szkół, uczelni i innych instytucji kształcących w brzmieniu oryginalnym i nie wyrażać żadnych sądów wartościujących ani stwierdzeń o równoważności poziomu wykształcenia” – *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem 2011*, red. D. Kierzkowska, Warszawa 2011, s. 83.

⁵¹ Por., np. *Клады Литвы*, <http://p-w-w.org/index.php?topic=4656.0> (8.11.2016).

⁵² <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хабилитация> (10.11.2016).

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Oficjalne stanowisko w sprawie tłumaczenia stopni i tytułów naukowych odnajdziemy na stronie internetowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego: „Zgodnie z *Zaleceniem w sprawie kryteriów i procedur oceny wykształcenia uzyskanego za granicą*, przyjętym przez Komitet Konwencji Lizbońskiej na drugim spotkaniu w Rydze, dnia 6 czerwca 2001 r., **nazwy stopni naukowych bądź tytułów zawodowych pozostawia się w oryginalnym brzmieniu**, żeby nie wprowadzać nikogo w błąd. **Samo tłumaczenie nie jest równoznaczne z uznaniem dyplomu**. Informację na temat równoważności zagranicznych dyplomów wydają właściwe dla danego kraju instytucje, zajmujące się sprawami uznawalności wykształcenia. **Przyrównanie tytułów zawodowych lub stopni i tytułu naukowego nadanego za granicą do jednego ze tytułów i stopni nadawanych w Polsce jest formą uznania ich równoważności**, do czego – zgodnie z art. 24 ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595) oraz

Pewne niedokładności dostrzeżemy również, analizując terminologię sportową:

jedenastka pot.	одиннадцатиметровый удар
jedenastka pot.	пенальти
jedenastka pot.	штрафной удар

Oprócz asymetrii stylistycznej zasygnalizowanej właściwym kwalifikatorem widzimy błąd w trzeciej parze przekładowej. Problem z rosyjskim **штрафной удар** polega na tym, że może on być wykonywany praktycznie z dowolnego miejsca na boisku i daje możliwość bezpośredniego zdobycia bramki, czym różni się od **свободного удара** – przy którym bramkę można zdobyć dopiero po dotknięciu piłki przez innego zawodnika. Polski odpowiednik pierwszego reproduktu to **rzut wolny bezpośredni**, a drugiego – **rzut wolny pośredni**. Szczególnym rodzajem **штрафного удара** jest strzał wykonywany za wykroczenia popełnione na polu karnym i nosi on nazwę **одиннадцатиметровый штрафной удар** lub **пенальти**. Trzecia para przekładowa jest zbędna i niepoprawna.

W poniższych przykładach widzimy analogiczną nieprawidłowość:

rzut karny	одиннадцатиметровый удар
rzut karny	пенальти
rzut karny	штрафной удар

Jednak pojawia się jeszcze jedna trudność: w języku polskim dane pojęcie odnosi się do różnych gier zespołowych, natomiast w rosyjskiej terminologii sportowej rzecz ma się inaczej: w hokeju jest **буллит**, w unihokeju – **штрафной бросок**, piłce ręcznej – **7-метровый бросок / 7-метровый штрафной бросок**. Jeśli odwróciłibyśmy kierunek poszukiwania odpowiednika, otrzymalibyśmy również parę przekładową **штрафной бросок** [в баскетболе] – **rzut wolny / rzut osobisty pot.** [w koszykówce]; można ją następnie wykorzystać, wprowadzając nowe translandy – **rzut wolny** (to znowu konieczna byłaby ekwiwalencja wielopunktowa ze wskazaniem zakresu użycia) oraz **pot. rzut osobisty**. W obecnym kształcie transland wymaga zawiązującej uwagi nawiasowej **rzut karny** [w piłce nożnej], natomiast precyzyjniejsza analiza relacji przekładowych dla wymienionych reproduktów mogłaby sprawić, że siatka słownikowa przybierze następujący kształt:

---

art. 192 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym – **tłumacz przysięgły nie ma uprawnień**. Zadaniem tłumacza jest bowiem jak najwierniejsze przekazanie w drugim języku informacji zawartych w dokumencie. <http://www.nauka.gov.pl/uznawanie-wykształcenia/tlumaczenia-dyplomow.html> (8.11.2016).

rzut karny [piłka nożna]	одиннадцатиметровый удар
rzut karny [piłka nożna]	пенальти
rzut karny [piłka ręczna]	семиметровый штрафной бросок
rzut karny [np. unihokej]	штрафной бросок
rzut karny [hokej]	буллит
rzut osobisty [koszykówka] <i>pot.</i>	штрафной бросок
rzut wolny [koszykówka]	штрафной бросок
rzut wolny bezpośredni [piłka nożna]	штрафной удар^a
rzut wolny pośredni [piłka nożna]	свободный удар

^a PRSPP podaje:

rzut wolny pośredni	прямой свободный удар
rzut wolny bezpośredni	непрямой свободный удар

O tego typu parach przekładowych więcej w p. 3. b) i 3.c).

Pozostając przy terminologii sportowej, zwróciłbym uwagę na jeszcze dwie ciekawe pary przekładowe:

w dogrywce	в дополнительном тайме
w doliczonym czasie gry	в дополнительное время игры

W znaczeniu ‘w dogrywce’ w języku rosyjskim używa się także reprodktu – **в овертайме**. Co więcej, wyrażenie **дополнительное время игры** może również oznaczać dogrywkę. Wskazuje na to np. fragment relacji z Mistrzostw Świata w minifutbolu:

Во втором матче дня Парагвай в серии послематчевых пенальти оказался сильнее Колумбии – 3:2. Основное и дополнительное время игры завершилось вничью – 0:0⁵⁵.

Podobne wnioski można też wysnuć na podstawie lektury zasad gry w piłkę ręczną:

Дополнительное время игры назначается после пятиминутного перерыва, если основное время игры закончилось вничью и необходимо выявить победителя. Дополнительное время включает два тайма по 5 минут с одномоментным перерывом между ними⁵⁶.

⁵⁵ <http://www.futsaldynamo.com/news-5824.htm> (8.11.2016).

⁵⁶ *Правила гандбола. Информация об игре от Международной федерации гандбола*, <http://www.sportvprim.ru/handball/handbol-h2.php#02> (14.11.2016).

Czym innym jest natomiast **doliczony czas gry**. W grach zespołowych (piłka nożna, piłka ręczna, unihokej i in.) to czas dodawany przez sędziego po uwzględnieniu przerw w grze (faule, zmiany itp.). W języku rosyjskim takie znaczenie obsługują frazemy **добавленное время**⁵⁷ i **компенсированное время**⁵⁸.

Zachowując konwencję przyjętą w analizowanym słowniku, proponowałbym następującą siatkę hasłową:

w dogrywce	в дополнительном тайме
w dogrywce	в овертайме
w dogrywce	в дополнительное время игры
w doliczonym czasie gry	в добавленное время
w doliczonym czasie gry	в компенсированное время

PRSPP daje do dyspozycji jego odbiorcy bardzo dobrze opracowany system relacji międzyjęzykowych w zakresie polskich i rosyjskich form adresatywnych. Jednak i tu można zauważyć pewne niedociągnięcia. Zwróciłbym uwagę na poniższy zapis:

Czołem, panie prezydencie!	Здравия желаем, товарищ / господин <Верховный> главнокомандующий Ros.
----------------------------	---

Kwalifikator podany w tabelce jednoznacznie wskazuje, że mamy do czynienia z ekwiwalentem funkcjonalnym, a więc – jak można się domyślić – formą zwracania się żołnierzy i oficerów do prezydenta FR. Ze względu na przysługującą mu konstytucyjną funkcję Naczelnego Zwierzchnika Sił Zbrojnych obowiązuje formuła **Здравия желаем, товарищ Верховный главнокомандующий (Вооружёнными силами Российской Федерации)** i określenie **Верховный** nie jest komponentem wariantywnym. Sugerowana alternatywna konstrukcja **Здравия желаем, товарищ главнокомандующий** to adresatyw stosowany wobec np. dowódców rodzajów sił zbrojnych. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w regulaminie wojskowym Sił Zbrojnych FR wielokrotnie powtarza się forma **товарищ**, a **господин** – w ogóle nie występuje. W pewnych okolicznościach możliwy jest też reprodukt **Здравия желаем, товарищ Президент Российской Федерации**⁵⁹.

⁵⁷ Por. Правила игры в футбол, <http://www.sportzone.ru/sport/laws/football/index.html#07> (14.11.2016).

⁵⁸ Por. https://ru.wikipedia.org/wiki/Футбольный_лексикон (14.11.2016).

⁵⁹ W ten sposób na przykład w 2008 roku żołnierze pułku kremłowskiego najpierw powitali ustępującego prezydenta – W. Putina, a następnie – obejmującego urząd po uroczystości zaprzysiężenia – D. Miedwediewa. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/3> (14.11.2016).

Ustalanie rosyjskich ekwiwalentów wymaga starannej analizy niuansów funkcjonowania poszczególnych reпродукtów w ich realnym użyciu:

dobrali się jak w korcu maku	два сапога пара
-------------------------------------	------------------------

Polski frazeologizm znaczy tyle co ‘ktoś bardzo dobrze dopasował się z kimś i razem tworzą udaną, zgraną parę lub zespół’⁶⁰ (WSJP), natomiast rosyjski frazem przy zbliżonej semantyce używany jest zazwyczaj w znaczeniu negatywnym⁶¹, podobnie jak polskie reпродукty: **są siebie warci; jedna orkiestra, jeden lepszy od drugiego** itd.

Spójrzmy na kolejny przykład:

piszący te słowa	пишущий эти слова
-------------------------	--------------------------

Naturalnym odpowiednikiem, który przyszedł mi do głowy po przeczytaniu jednostki wyjściowej, był **автор этих строк**. Przeprowadziłem bowiem następujące rozumowanie: jeśli reпродукt jest formułą zastępującą w tekstach pisanych użycie konstrukcji w pierwszej osobie, to w tekstach rosyjskich zwykle podobną rolę pełni wyrażenie **автор этих строк**. Wydaje mi się, że tłumacz mógłby posłużyć się właśnie takim ekwiwalentem i że powinien on zostać odnotowany przynajmniej jako jeden z wariantów. Przegląd użyc tekstowych w NKJR wskazuje, że to wyrażenie jest używane wielokrotnie częściej we wspomnianym znaczeniu, niż **пишущий эти слова** (216 przykładów użycia wobec jednego)⁶². Ten przykład być może ilustruje pewne niebezpieczeństwo, kryjące się za jedną z metod poszukiwania odpowiedników przekładowych, którą W. Chlebda opisuje w następujący sposób:

Kiedy macie przed sobą wielowyrzowiec polski, którego odpowiednika nie znacie i nie odnajdujecie w znanych Wam słownikach przekładowych, nie wahajcie się przetłumaczyć go na język rosyjski możliwie najdosłowniej, wyraz po wyrazie, wpisać do wyszukiwarki Google.ru czy Yandex.ru i zobaczyć, jaka będzie odpo-

⁶⁰ http://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=48597&id_znaczenia=5147803 (31.10.2016).

⁶¹ Według jednej z definicji słownikowych: „разг. ирон. Один другого не лучше; по своим качествам похожи друг на друга” (SFF).

⁶² Zachowując ostrożność co do wyników uzyskiwanych w wyszukiwarce internetowej (Szerzej dany problem został omówiony w: T. Piotrowski, Ł. Grabowski, *Interpretacja danych frekwencyjnych z korpusów językowych: opis pewnych problemów (na kilku przykładach z życia wziętych)*, [w:] *Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*, pod red. W Chlebdy, Opole 2013, s. 59–71.), dla porządku przytoczę dane z www.yandex.ru – odpowiednio – 827 000 i 52 przykłady użycia.

wiedź (...). Zapewniam, że wiele adekwatnych odpowiedników rosyjskich w Idiomatykonie zostało uzyskanych tą właśnie drogą i bez niej nie miałyby szans na zaistnienie w słowniku⁶³.

Rzeczywiście kalka⁶⁴ jako metoda ustalenia ekwiwalentów ma dwojakie zastosowanie – może doprowadzić nas do właściwego rosyjskiego reproduktu oraz w pewnych sytuacjach translatorycznych, przy dostatecznej przejrzystości semantycznej frazemu tłumacz, zabezpieczając się operatorem metajęzykowym *как говорят в Польше, как гласит польская поговорка* i in., może uzyskać doraźny ekwiwalent. Jednak taki algorytm działania ma i swoje wady. Poszukiwanie ekwiwalentu poprzez wpisanie skalkowanego odpowiednika do wyszukiwarki i uzyskanie pewnej liczby kontekstów, wskazujących na relację ekwiwalencji z reproduktem polskim, może oznaczać nieświadome odejście od fundamentalnego pytania sformułowanego przez Andrzeja Bogusławskiego: „jakiego zdania w kodzie K” użyłby w sposób maksymalnie naturalny „rodzimy” (czy też „rodowity”) nosiciel K” (tzw. *native speaker*) w sytuacji właściwej zdaniu wyjściowemu w kodzie K”?”⁶⁵. Może się bowiem okazać, że podobny strukturalnie ekwiwalent, co prawda występuje w tekstach rosyjskich w zbliżonym znaczeniu, ale ma również synonim, który pod względem semantycznym i pragmatycznym jest trafniejszym ekwiwalentem, jednak zostaje pominięty już w pierwszym etapie omawianej procedury. Nawiasem mówiąc, pomiędzy językiem polskim a rosyjskim mogą zachodzić relacje ekwiwalencji przy niemalże całkowitej zbieżności formalnej (**Dobry wieczór!** – **Добрый вечер!**), całkowitej rozbieżności (**Nie deptać trawy!** – **По газонам не ходить!**) oraz przy całym spektrum form pośrednich (częściowo zbieżnych). Zadanie tłumacza i leksykografa polega jednakże na odnajdowaniu realnie istniejących jednostek, będących swoimi najbliższymi odpowiednikami pod względem semantycznym i pragmatycznym, natomiast ani leksykograf, ani tłumacz nie ma obowiązku dążenia do formalnego podobieństwa jednostek w dwóch językach. Nie musi też takiego podobieństwa za wszelką cenę unikać.

Przyjęcie podobieństwa formalnego za punkt wyjścia przy poszukiwaniu odpowiednika może prowadzić do:

- a) pominięcia jednego z naturalnych odpowiedników. W słowniku znajdziemy następującą parę przekładową:

dostawca usług internetowych	поставщик услуг Интернета
------------------------------	---------------------------

⁶³ W. Chlebda, *Poszukiwanie odpowiedników przekładowych: punkty wyjścia*, [w:] idem, *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole 2011, s. 16.

⁶⁴ Więcej na ten temat w artykule: W. Chlebda, *Kalka we frazeologicznym słowniku przekładowym*, [w:] *Frazeologia a przekład*, red. W. Chlebda, Opole 2014, s. 307–312.

⁶⁵ A. Bogusławski, *Zagadnienie jednostek przekładowych // Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski, J. Mędelska, Warszawa 1997, s. 14.

warto byłoby podać jeszcze dwie inne pary przekładowe:

dostawca usług internetowych	Интернет-провайдер [тэ, нэ, дэ]
dostawca usług internetowych	провайдер [дэ] (<Интернета> [тэ, нэ])

Zgodnie z definicją słownikową: **провайдер** – to: «[дэ], -а; м. [англ. provider] Организация, предоставляющая доступ к электронным средствам связи. П. мобильной связи. Выбрать провайдера Интернета. Услуги провайдеров» (SKuz), a «Интернет-провайдер (иногда просто **провайдер**; от *англ. internet service provider*, сокр. *ISP* — поставщик интернет-услуги) – организация, предоставляющая услуги доступа к сети Интернет и иные связанные с Интернетом услуги»⁶⁶.

b) podania nie najtrafniejszego odpowiednika:

wywiad lekarski	врачебный допрос
-----------------	------------------

W Rosji w danym znaczeniu stosuje się przede wszystkim termin **анамнез** [нэ]. Zgodnie z definicją słownikową jest to:

(*снец.*). Совокупность медицинских сведений, получаемых путём опроса обследуемого, знающих его лиц. Аллергический а. Психиатрический а.» (SOSz).

Termin **анамнез** odnotowują także inne słowniki języka rosyjskiego, np. SJe, SKuz, rosyjskie encyklopedie medyczne⁶⁷ oraz Wikipedia⁶⁸. W żadnym z tych źródeł nie odnalazłem «врачебного допроса». Porównując dane NKJR, uzyskałem 52 wystąpienia dla **анамнез** i 0 dla **врачебный допрос**; wyniki w yandex.ru to – odpowiednio 5 000000 i 299. Podkreślę jeszcze raz, że dane z wyszukiwarki powinny być traktowane z dużą ostrożnością. Najważniejsze jest, do jakich tekstów zostajemy odesłani. Leksem **анамнез** pojawia się wielokrotnie w takich kontekstach, jak:

Доктор задает много вопросов о жалобах и течении заболевания, т.е. собирает **анамнез**. Анамнез (от греч. *anamnesis* – воспоминание) – это медицинская история жизни больного человека, излагаемая поэтапно, а также история конкретного заболевания⁶⁹,

⁶⁶ <https://ru.wikipedia.org/wiki/Провайдер> (15.11.2016).

⁶⁷ Большая медицинская энциклопедия, <http://bigmeden.ru/article/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B5%D0%B7> (15.11.2016).

⁶⁸ <https://ru.wikipedia.org/wiki/Анемнез> (15.11.2016).

⁶⁹ <http://www.kakprosto.ru/kak-44168-kak-sobrat-anamnez#ixzz4Q7Jm7sC4> (15.11.2016).

co pozwala sądzić, że jest to właśnie **wywiad lekarski**. Inaczej rzecz ma się z drugim frazemem – wyników jest 299, ale co najmniej kilkakrotnie zostajemy odesłani do tego samego tekstu – książki niemieckiego psychiatry *Половая психопатия*⁷⁰ – tekstu bardzo specyficznego ze względu na dystans czasowy (XIX w.) i autorstwo (tekst tłumaczony), w którym odnajdziemy formę «перекрёстный врачебный допрос». Inny tekst, do którego dotrzemy, zawiera interesujące nas wyrażenie w takiej formie: **врачебный «допрос»**⁷¹. Już te dwa fakty powinny skłonić do refleksji, czy **врачебный допрос** jest właściwym odpowiednikiem (a jest nim **anamnez**, jak dowodziłem wyżej) i czy jest to w ogóle reprodukt, czy tylko produkt języka? Dany przykład wskazuje na jeszcze jedno niebezpieczeństwo korzystania z kalki – sam fakt wystąpienia jakiegoś wyrażenia w różnych tekstach nie dowodzi jeszcze, że jest to reprodukt i poprawny ekwiwalent – konieczna jest staranna analiza przynajmniej kilku kontekstów użycia.

Dodam, że PSM przytacza następujące relacje przekładowe **wywiady lekarskie** – **anamnez; распрос больного**⁷².

Ze zbliżoną sytuacją mamy do czynienia w poniższym przykładzie:

plukanie żołądka	полоскание желудка
-------------------------	---------------------------

Płukanie żołądka oznacza konkretny rodzaj procedury medycznej, która w języku rosyjskim nosi nazwę **промывание желудка**. Właściwą definicję znajdziemy w leksykonach medycznych, słownikach, encyklopediach. NKJR odnotowuje 15 przykładów użycia, a wyszukiwarka yandex.ru – 1 000 000 przykładów użycia. Z kolei połączenia **полоскание желудка** nie znajdziemy w cytowanych słownikach, encyklopediach i leksykonach, natomiast typowe frazemy z komponentem **полоскать** w kontekście medycznym to **полоскание горла** i **полоскание рта**. Na takie użycie wskazuje wprost zawartość hasła **полоскание** w leksykonie medycznym⁷³. Biorąc pod uwagę powyższe, nie mam wątpliwości, że właściwą relacją przekładową jest:

plukanie żołądka	промывание желудка
-------------------------	---------------------------

⁷⁰ Р. фон Крафт-Эбинг, *Половая психопатия*, <http://e-libra.ru/read/165863-polovaya-psichopatiya.html> (15.11.2016).

⁷¹ «Ожидался долгий, нудный врачебный «допрос»»: В.М. Семёнов, *Игры виртуальных миров: экспериментальная вариация*, <http://www.proza.ru/2009/11/12/120> (15.11.2016).

⁷² J. Zaniewski, R. Najczuk, *Podręczny słownik medyczny. Polsko-rosyjski i rosyjsko-polski*, Warszawa 1999.

⁷³ Полоскание (gargarisma) лечебно-профилактическая процедура, выполняемая самим больным и заключающаяся в промывании полости рта или глотки набранным в рот жидким лекарственным средством, *Медицинский словарь*, <http://enc-dic.com/medicine/Poloskanie-22419.html> (18.11.2016).

Wyszukiwarka yandex.ru odsyła do tekstów (325 wyników) zawierających wyrażenie **полоскание желудка**. Ewentualne włączenie tej jednostki jako dodatkowej wymaga gruntownej analizy z jakiego rodzaju użyciem mamy do czynienia (niepoprawnym, potocznym itp.).

c) podania wątpliwego odpowiednika

afera rozporkowa	шириночное дело
-------------------------	------------------------

nie udało mi się odnaleźć takiego połączenia w wyszukiwarce yandex.ru, co jest o tyle dziwne, że miałby on oznaczać powszechnie znane na świecie zdarzenie – aferę seksualną z udziałem prezydenta USA Billa Clintona. W rosyjskich środkach masowego przekazu w tej funkcji używano i używa się zazwyczaj określenia **скандал Клинтон–Левински**⁷⁴.

W polskich mediach frazem wyjściowy jest niekiedy stosowany do oznaczenia także innych afer seksualnych z udziałem polityków. Takiemu użyciu odpowiada rosyjskie **сексуальный скандал/ секс-скандал**. Moja propozycja wyglądałaby następująco:

afera rozporkowa [z udziałem B. Clintona]	скандал Клинтон-Левински
afera rozporkowa [o aferach seksualnych]	секс-скандал [сэ]

4. Akcentuacja i wskazówki ortofoniczne

Autorzy słownika ograniczają informacje ortofoniczne właściwie do dwóch aspektów⁷⁵ – podania wymowy niektórych skrótowców oraz zaznaczenia twardej wymowy spółgłoski przed ros. „e” w zapożyczeniach. Sprowadzenie dość rozbudowanej problematyki ortofonicznej tylko do dwóch konkretnych problemów jest wyborem autorów słownika i dość łatwo może zostać uzasadnione osobą zasadniczego adresata: student-rusycysta powinien być zaznajomiony ze zjawiskami fonetycznymi języka rosyjskiego, natomiast (a potwierdzają to moje wieloletnie

⁷⁴ **Скандал Клинтон–Левински** (англ. *Lewinsky scandal*) – громкий американский политический сексуальный скандал, разразившийся в 1998 году вследствие обнародования факта сексуальных отношений между 49-летним президентом США Биллом Клинтоном и 25-летней сотрудницей Белого дома Моникой Левински, https://ru.wikipedia.org/wiki/Скандал_Клинтон-Левински (16.11.2016).

⁷⁵ Nie liczę incydentalnego podania wymowy nieredukowanego „o” w pozycji nieakcentowanej: **коттедж** [czyt. коттэдж], tym bardziej, że takiego zalecenia nie podaje żaden z największych słowników ortofonicznych.

obserwacje wykładowcy i tłumacza) dużą trudność stanowią dla niego: poprawna wymowa skrótowców ze względu na ich wariantywność oraz interferencję języka polskiego (por. *ros.* [кагэбэ] i *pol.* [kagiebe]) oraz wymowa zapożyczeń, w których „e” może stać zarówno po spółgłosce miękkiej zgodnie z normą ogólną języka, jak i po twardej, przy czym spotykane są również dublety. Zastosowany w PRSPP zapis jest maksymalnie uproszczony, „przyjazny” dla użytkownika i odpowiada idei leksykografii naturalnej, np. **zamach na WTC [2001] – террористическая атака на ВТЦ** [czyt. вэтэцэ], W równie przemyślany sposób podaje się informacje o drugim wymienionym zjawisku fonetycznym, np.: **kanapka z szynką – бутерброд с ветчиной** [czyt. бутэрброд].

Jednak sam fakt podania informacji typu [тэ] uprawnia czytelnika do interpretowania każdej nieopatrzonej podobnym zapisem jednostki, jako wymawianej zgodnie z normą ogólną. Nie potrafię rozstrzygnąć, na ile jest to kwestia błędnych danych, na ile braku konsekwencji czy najzwyklejszych w świecie przeoczeń, ale stosownej uwagi nawiasowej wymagają moim zdaniem translaty⁷⁶:

адюльтер [тэ]; **атеист** [тэ]; **является атеистом** [тэ]; **картофель фри с майонезом** [нэ]; **вестерн** [тэ]; **принял участие в тендере** [тэ; дэ]; **сеттер** [тэ]; **Шрифт TrueType. Он используется для вывода как на экран, так и на принтер** [тэ]; **халява в Интернете** [тэ; нэ] i inne reproduktory z komponentem **Интернет**, **внебрачный секс** [сэ] i inne reproduktory z komponentem **секс**. Podobnie rzecz ma się z nazwami własnymi, skoro mamy **Куплеты Торедора «из оперы „Кармен” Жоржа Бизе»** [czyt. Кармэн, Бизэ], nawiasowej instrukcji ortofonicznej wymaga również nazwisko **Вольтер** [тэ].

Do najpoważniejszych trudności w sprawnym posługiwaniu się językiem rosyjskim w odmianie mówionej należy akcentuacja – ze względu na swobodny, w wielu przypadkach również ruchomy akcent, przed koniecznością sprawdzania poprawności miejsca przycisku przynajmniej w niektórych jednostkach stają praktycznie wszyscy nienatywni użytkownicy języka, nie wyłączając wykładowców i tłumaczy. Problem dotyczy w pewnym stopniu nawet wykształconych rodzimych użytkowników języka rosyjskiego – stały rozwój języka prowadzi do powstawania oboczności, w przestrzeni publicznej spotykane są warianty regionalne, potoczne, gwarowe czy formy uznane za niepoprawne, toteż nawet native speaker niekiedy posiłkuje się słownikiem ortofonicznym. Wobec powyższego zaznaczanie akcentu we wszelkich słownikach i podręcznikach uważam za konieczność⁷⁷. W PRSPP

⁷⁶ Wymieniam właściwe leksemy, zaznaczając twardość w nieco uproszczonym zapisie, stosowanym zwykle w rosyjskich słownikach ortofonicznych (np. SIw, SJe, SK).

⁷⁷ Nie jest to tak oczywiste, jakby się mogło wydawać, skoro jeden z największych polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich słowników frazeologicznych zawiera hasła bez wskazania miejsca przycisku – por. *Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*, red. nauk. J. Lukszyn, W. Zmarzer, Warszawa 1998.

zastosowano przejrzysty system oznaczania przycisku poprzez podkreślenie głoski akcentowanej. Jednakże wybór takiego rozwiązania wymusił rezygnację z różnicowania dwóch zjawisk – akcentu pobocznego oraz wariantu akcentuacyjnego. Inny mi słowy to wiedza oraz intuicja językowa odbiorcy powinny pozwolić na interpretację **позднеклассицистический** jako słowa z akcentem pobocznym od wariantu akcentuacyjnego **творог** (taki zapis należy interpretować w następujący sposób: istnieją dwie równoważne formy w języku literackim: **творог** i **творог**). Tymczasem w ramach przyjętej konwencji można byłoby pomyśleć o wprowadzeniu jakiegoś dodatkowego oznaczenia, np. kreseczki nad głoską z akcentem pobocznym lub wyodrębnienia jej kursywą⁷⁸. Ciekawe rozwiązanie techniczne podsuwają też sami autorzy w wyniku pewnej niekonsekwencji – o ile w słowniku stosuje się ogólny zapis: podwójny akcent, to wyjątek uczyniono dla znanego dubletu akcentuacyjnego – w kilku parach przekładowych widzimy zapis **творог/творог** (analogicznie w przypadkach zależnych)⁷⁹. Warte zastanowienia jest więc następujące rozwiązanie – dwie kreseczki dla form z akcentem pobocznym (we wstępnej instrukcji musiałaby oczywiście zostać podana informacja o tym, że akcent główny zwykle pada na drugą część wyrazu w formach dwuczłonowych, trzecią w trójczłonowych itd.) oraz przytaczanie dwóch różnych wyrazów w przypadku oboczności akcentuacyjnej. W słowniku niespecjalistycznym, czyli nieortofonicznym wystarczy podawać jako warianty akcentuacyjne jedynie równoprawne formy języka literackiego, opierając się na największych i najbardziej wiarygodnych słownikach ortofonicznych języka rosyjskiego⁸⁰. Jednakże kwestia oznaczania przycisku wyrazowego wymaga pieczołowitości. Sprawą najwyższej wagi jest wyeliminowanie jakichkolwiek błędów w oznaczaniu przycisku. Pewnych przeoczeń niestety nie ustrzeżono się w PRSPP, co ilustruje poniższa tabelka.

jest	powinno być
<i>кто влепил кому пощёчину</i>	<i>кто влепил кому пощёчину</i>
заразная болезнь	заразная болезнь
заразное заболевание	заразное заболевание
обрезание женщин	обрезание женщин /обрезание женщин
Примеры можно множить до бесконечности	Примеры можно множить до бесконечности
теория исторического заговора	теория исторического заговора
теория заговора	теория заговора

⁷⁸ W części wstępnej czytamy „Jak dotąd nie udało się natomiast wymyślić i zastosować oznaczeń graficznych, które zróżnicowałyby siłę akcentu”, W. Chlebda, *Od tematycznego...*, s. 20.

⁷⁹ Jednak nie dotyczy to wszystkich par przekładowych z komponentem **творог**, gdyż w dwóch różnych miejscach znajdziemy formę **кто **влепил** кому пирожок с творогом**.

⁸⁰ Zaliczylibym do nich SJe, SK, SI, SR.

jest	powinno być
сенсорный дисплей	сенсорный дисплей
кольраби, тушенная в сметане ^a	кольраби, тушённая в сметане
Кто из вас без греха, первый брось камень	Кто из вас без греха, первый брось камень
золото, ладан и смирна	золото, ладан и смирна
канул / кануло в Лету	канул / кануло в Лету
положил линолеум	положил линолеум
пекарский порошок	пекарский порошок
тянется до далёкой зацепки	тянется до далёкой зацепки
Только не через порог	Только не через порог
страхуется от несчастных случаев в поездке	страхуется от несчастных случаев в поездке
учится самостраховке	учится самостраховке
учится подъёму	учится подъёму
учится технике спуска	учится технике спуска
адюльтер	адюльтер [тэ]
отмена таможенных барьеров	отмена таможенных барьеров
ранил чьи чувства	ранил чьи чувства
взвалил вину	взвалил вину

^a A także w innych nazwach potraw z określeniem тушённый / тушённая.

Kilkadziesiąt pomyłek akcentuacyjnych w słowniku liczącym dziesiątki tysięcy form akcentowanych (niektóre notowane jednostki hasłowe mają kilka, a nawet kilkanaście komponentów) to w wymiarze procentowym niewiele. Jednak w tego typu pracach należy dążyć do ich całkowitej eliminacji – nawet pojedynczy błąd akcentuacyjny podważa zaufanie do dzieła leksykograficznego, gdy tylko zostanie wykryty. Jeśli stanie się to w trakcie praktyki mownej lub tłumaczenia ustnego, efekt rozczarowania będzie jeszcze silniejszy i może pociągnąć za sobą wątpliwości, co do innych jednostek notowanych przez słownik, skutkować ciągłym konfrontowaniem danych z innymi słownikami, a więc dodatkowym wysiłkiem, który obniża rangę słownika w oczach jego użytkownika. Nieco inaczej przedstawia się problem błędów akcentuacyjnych w nazwach własnych – jest ich niewiele, ale pewna powtarzalność może świadczyć o problemie systemowym. W kilku formach pochodnych od polskich nazw własnych funkcjonujących w świadomości Polaków mamy do czynienia z odstępstwem od normy akcentuacyjnej języka rosyjskiego. W odróżnieniu od języka polskiego akcent rosyjski w nazwach własnych jest zazwyczaj stały i typowy błąd np. polskiego studenta polega na nieuzasadnionym przenoszeniu akcentu w przypadkach zależnych, a więc jeśli po polsku mamy **Michał**, **Michała**, Polacy mają skłonność do podobnego operowania przyiskiem rosyjskim, co nie jest zgodne z normą; po rosyjsku mówimy **Михал** –

Михала; Вильнюс – Вильнюса (nazwa współczesna); **Гожув – в Гожуве** itd. Analogicznie rzecz ma się z formami przymiotnikowymi – choć ruszczyzna zna przypadki przenoszenia akcentu na inną sylabę w formach pochodnych (**Новгород – новгородский; Америка – американский**), to jednak w szeregu nazw zostaje zachowane miejsce akcentu formy wyjściowej, np. **Варшава – варшавский; Краков – краковский**. Nieścistości w akcentuacji nazw własnych ilustruje tabela:

Анна Янтар	Анна Янтар
Цицерон	Цицерон
Виленская польско-литовская уния	Виленская польско-литовская уния
Хелена Вондрачкова^a	Гелена Вондрачкова
Приключения пана Михала	Приключения пана Михала
Ялтинское соглашение	Ялтинское соглашение
Виленская польско-литовская уния	Виленская польско-литовская уния
Виленско-радомская уния	Виленско-радомская уния
волнения рабочих в Радоме и Урсусе <i>Pol.</i>	волнения рабочих в Радоме и Урсусе <i>Pol.</i>
забастовки рабочих в Радоме и Урсусе <i>Pol.</i>	забастовки рабочих в Радоме и Урсусе <i>Pol.</i>
Вислянские Жулавы	Вислянские Жулавы

^a W przypadku nazwisk czeskich zasada jest podobna. Zwróciłyby jeszcze uwagę na pisownię imienia – zwyczaj językowy w tym przypadku zmienia się: litera „h” coraz częściej oddawana jest poprzez rosyjskie „x”, jednak czeska śpiewaczka w poważnych źródłach (np. SAg) figuruje jako **Гелена Вондрачкова**, podobnie jak w tradycyjnej formie utrwaliły się nazwiska **Генрик Сенкевич, Мирослав Гермашевский** i in.

5. Inne uwagi

Na refleksję zasługuje również dobór translandów. Sądzę, że:

- a) wśród translandów powinny pojawiać się przede wszystkim jednostki o dużej frekwencji, np.:

zamiast:

stelaż plecaka	станок рюкзака
-----------------------	-----------------------

moim zdaniem lepiej byłoby wprowadzić:

plecak ze stelażem	станковый рюкзак
---------------------------	-------------------------

b) dobór translandów powinien cechować się konsekwencją – jeśli w słowniku pojawiła się, np. para przekładowa:

wyrok uniewinniający	оправдательный приговор
----------------------	-------------------------

należałoby dodać również:

wyrok skazujący	обвинительный приговор
-----------------	------------------------

Wnioski

Przeprowadzona analiza wykazała, że w razie zachowania dotychczasowej formuły słownika tematycznego, dydaktycznego i przekładowego konieczna jest jeszcze większa precyzja w doborze odpowiedników drugojęzycznych. Część omówionych błędów w procesie ekwiwalentyzacji dotyczy reproduktów terminologicznych. Może to wskazywać na celowość większego wykorzystania naturalnych tekstów źródłowych, a więc konstytucji, kodeksów i innych aktów prawnych, regulaminów organizacji sportowych itp., przy czym niezbędne jest każdorazowe sprawdzanie, czy w określonym rodzaju tekstu dany reprodukt rzeczywiście spełnia kryteria ekwiwalentu. Sądzę, że jednym z najtrudniejszych etapów pracy nad tego typu słownikiem jest właśnie etap weryfikacji. Żmudna, a zarazem skomplikowana praca powinna doprowadzić do odrzucenia frazemów, które co prawda funkcjonują w naturalnych tekstach rosyjskich, ale z różnych powodów nie tworzą relacji przekładowej z jednostką wyjściową. Jakość prac na tym etapie może mieć decydujące znaczenie dla odbioru dzieła leksykograficznego – nawet pojedyncze błędy podważają zaufanie czytelnika i zniechęcają do posługiwania się słownikiem. Uważam, że również z tego powodu w pracach nad słownikiem znacznie więcej uwagi i miejsca należy poświęcić problemowi gradacji minimalnych par przekładowych. Odbiorca powinien otrzymywać wyraźniejsze wskazówki, odnośnie do trafności ekwiwalentu w stosunku do konkretnego użycia translandu. Rozumiem, że autorzy liczą na odbiorcę aktywnego⁸¹, jednak przerzucenie zbyt dużego ciężaru poszukiwawczo-interpretacyjnego na barki użytkownika, może uczynić korzystanie z takiego opracowania leksykograficznego mało efektywnym – odnalezienie niektórych odpowiedników w słowniku wraz z weryfikacją ich poprawności w pewnych przypadkach wymaga zbliżonego wysiłku do samodzielnego poszukiwania ekwiwalentów „od podstaw” w różnych źródłach internetowych. Stąd też

⁸¹ Redaktor słownika podkreśla, że autorzy liczą „(...) nie tyle na konsumenta naszego słownika, ile na jego prosumenta” – W. Chlebda, *Od tematycznego frazeologicznego...*, s. 66.

gradacja odpowiedników i dokładniejsze wskazywanie kontekstu użycia jeszcze bardziej zwiększyłyby użyteczność słownika.

Pomimo pewnych niedociągnięć *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych* to jedna z najciekawszych inicjatyw w polskiej leksykografii rusycystycznej w ostatnich latach. Zgromadzony w nim materiał jest niezwykle cenny za sprawą swojej różnorodności tematycznej, ale przede wszystkim dzięki uznaniu za jednostkę kluczową re produktu, który za sprawą swojej odtwarzalności w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych powinien być rozpatrywany jako podstawowa jednostka w dydaktyce języka obcego, leksykografii i przekładzie. Jeśli jednak zastanawiać się nad dalszym rozwojem bardzo obiecującego nurtu, jakim jest leksykografia par przekładowych, warto przeanalizować problem opracowywania siatki haseł. Wydaje się, że translandy i translaty można podzielić na ważniejsze i mniej istotne z punktu widzenia dydaktyki i translatoryki. Kryterium, jakie proponuję wziąć pod uwagę, to stopień trudności samodzielnego ustalania ekwiwalentów. I tak wiele terminów, nazw urzędzeń, roślin i zwierząt może być łatwo ustalonych za pomocą popularnego, wielojęzycznego narzędzia, jakim jest Wikipedia. Szybko dowiemy się, jak jest po rosyjsku **dog niemiecki**, czy **samochód ciężarowy** (w czym dodatkowo pomogą ilustracje, a przypadku projektu Wiki2⁸² – również nagrania wideo). Większej uwagi leksykografa wymagają te przypadki, w których brak jest właściwego hasła w wersji rosyjskiej, następuje nieprawidłowe przekierowanie, bądź też po przekierowaniu otrzymujemy ekwiwalenty, wymagające dodatkowej weryfikacji. Poza tym nie ustalimy za pomocą rzeczonyj Wikipedii, a przynajmniej nie będzie to taka szybka i łatwa do wykonania operacja, odpowiedników takich zwrotów i fraz, jak: **idź na całość!**; **dać ciała**; **kopnąć się do sklepu**; **przezołgać kogoś**; **kręcić lody**; **postawić się komuś**; **ukręcić łeb sprawie**; **topić smutki w kieliszku**; **wywaliło korki**; **wyciął numer**; **wystukał na klawiaturze**; **pi razy oko**; **psi obowiązek**; **jechać po bandzie**; **dobra zmiana**; **zaliczył dachowanie**; **z całym dobrodziejstwem inwentarza** i setek innych jednostek funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie⁸³. Śmiem zatem twierdzić, że najistotniejsze sfery w zaproponowanym przez zespół opolski opisie polsko-rosyjskich relacji przekładowych to: frazematyka dnia codziennego, re produkty potoczne i wulgarne; fra-

⁸² WIKI 2. Переиздание Википедии, <https://ru.wiki2.org/>

⁸³ W omawianym zakresie PRSPP przynosi szereg niezwykle cennych propozycji przekładowych np: **do końca świata – до скончания века**; **dzieci specjalnej troski – дети, требующие специального ухода**; **golonka zapieczona w piwie – рулька, запечённая в пиве**; **mieszkanie w stanie surowym – неотделанная квартира**; **mowa nienawiści – язык вражды**; **pieniądze na waciki – деньги на булавки**; **rozdział kościoła od państwa – отделение церкви от государства**; **strzał w okienko – удар в „девятку”**; **telefon z blokadą SIM-lock – лоченый телефон**; **wyzonął ducha – испустил дух**; **wziął żonę w jednej koszuli – женился на бесприданнице**; **zimny<wy>chów cieląt – холодное выращивание телят**; **tkanina zmechaciła się – ткань скаталась** wiele innych.

zematyka życia politycznego, skrzydlate słowa, terminologia medyczna, prawna i sportowa ze szczególnym uwzględnieniem popularnego mówienia o tych dziedzinach, a więc nie tylko **został skazany na karę pozbawienia wolności w zawieszaniu**, ale również **dostał zawiąsy**; nie tylko **ugięcia ramion w podporze leżąc**, ale również **pompki**; nie tylko **przerzut bokiem**, ale również **gwiazda**; nie tylko **wykonuje rzut karny**, ale także – **strzela karnego**.

Na podstawie wieloletnich obserwacji (jako dydaktyk i tłumacz) twierdzę, że jedną z najważniejszych składowych kompetencji formułicznej jest umiejętność posługiwania się zwrotami: ustalenie, że **rzut karny** to po rosyjsku **пенальти**, nie wystarczy do utworzenia poprawnego odpowiednika dla **wykonał rzut karny**, a bez znajomości tego typu reprodunktów, trudno jest budować poprawną wypowiedź w języku obcym.

W przypadku ewolucji formy słownika, myślę, że właściwe byłoby przejście do wersji prymarnie (albo nawet wyłącznie) elektronicznej⁸⁴. Wówczas – wobec braku ograniczeń objętościowych i łatwości wyszukiwania potrzebnych informacji, można byłoby w większym stopniu wykorzystać elementy eksplikacyjne (komentarze, różnego rodzaju wskazówki interpretacyjne) oraz – koniecznie materiał ilustracyjny, najlepiej w postaci krótkich fragmentów naturalnych użyć tekstowych. Taka forma ułatwi poszukiwanie informacji w słowniku.

Skróty słowników i korpusów:

ISB A. Bogusławski, *Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Warszawa 1978.

NKJP Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://nkjp.pl>

NKJR Национальный корпус русского языка, <http://ruscorpora.ru/>

PRSP *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy idiomatykonu polsko-rosyjskiego (z. 1–5)*, pod red. W. Chlebdy, Opole 2014.

PSM J. Zaniewski, R. Hajczuk, *Podręczny słownik medyczny. Polsko-rosyjski i rosyjsko-polski*, Warszawa.

SAg Ф.И. Агеенко, *Собственные имена в русском языке: Словарь ударений*, Москва 2001.

SDub *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2003 (wersja elektroniczna).

SDun *Współczesny słownik języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa 1999, t. 1–2.

⁸⁴ W artykule Ireny Daneckiej znajdujemy informacje o planowanej w przyszłości wersji elektronicznej *Idiomatykonu*. Podane przez autorkę przykłady wskazują na to, że będą w niej obecne rozbudowane komentarze – por. I. Danecka, *Nazwy potraw w polsko-rosyjskich słownikach przekładowych i tematycznych oraz w opolskim Idiomatykonie*, [w:] *Frazeologia a przekład*, red. W. Chlebda, Opole 2014, s. 290.

- SFF** *Фразеологический словарь русского литературного языка*, red. А.И. Фёдоров, Moskwa 2008.
- SH** D. Hessen, R. Stypuła, *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. 1–2, Warszawa 1967.
- SIw** Т.Ф. Иванова, *Новый орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы*, Москва 2004.
- SJe** Н.А. Еськова, С.Н. Борунова, В.Л. Воронцова, *Орфоэпический словарь русского языка: произношение, ударение, грамматические формы*, Moskwa 2015, wyd. 10., poprawione i uzupełnione.
- SJef** Т.Ф. Ефремова, *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*, Москва 2000, <http://www.efremova.info/> [wersja elektroniczna].
- SJP** *Słownik Języka Polskiego*, sjp.pl
- SK** М.Л. Каленчук, Л.Л. Касаткин, Р.Ф. Касаткина, *Большой орфоэпический словарь русского языка: литературное произношение и ударение начала XXI века: норма и ее варианты*, Москва 2012.
- SKuz** *Новейший большой толковый словарь русского языка*, red. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2008.
- SMGM** A. Mirowicz, I. Dulewiczowa, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1–2, wyd. VI, Wiedza Powszechna, Moskwa–Warszawa 1999.
- SOSz** С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Москва 1999, 4–е изд.
- SR** И.Л. Резниченко, *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение. Ударение*, Москва 2003.
- WSJP** *Wielki słownik języka polskiego*, kier. projektu P. Źmigrodzki, Instytut Języka Polskiego PAN, <http://wsjp.pl/>